

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การดูแลรักษาสุขภาพทางจิต โดยหมอผู้ขวัญในจังหวัดนครราชสีมา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงองค์ความรู้ วิธีการ และความพึงพอใจของผู้รับบริการในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอผู้ขวัญ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้นำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้ประกอบการวิจัย รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) มาร่วมใช้เป็นวิธีการหนึ่งของการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และได้คำตอบที่เป็นจริงภายใต้บริบทของชุมชนที่ทำการศึกษา มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสาน เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มและเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยด้วยตัวของผู้วิจัยเอง ซึ่งสรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลไว้ดังนี้

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1. องค์ความรู้ของการผู้ขวัญในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประชาชน

1.1 แนวคิดของหมอผู้ขวัญในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิต

จากการสัมภาษณ์หมอผู้ขวัญทั้ง 14 คน ทำให้ทราบว่าหมอผู้ขวัญมีแนวคิดพื้นฐานเช่นเดียวกับหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น คือมีพื้นฐานมาจากความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคหรือความเจ็บป่วยว่ามีอยู่ 2 สาเหตุ โดยสาเหตุแรกเชื่อว่าโรคหรือความเจ็บป่วยเกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติหรือการกระทำของผี กฎแห่งกรรม ไสยศาสตร์ พลังอำนาจเวทมนต์คาถา การละเมิดขนบธรรมเนียมประเพณี (การชะล่า) เช่น ถ้าปีสสาวะรดศาลปู่ตาจะทำเจ็บป่วยเพราะถือว่าลบหลู่ผีปู่ตา หรือห้ามตัดเล็บตอนกลางคืนเพราะเชื่อว่าผีบ้านผีเรือนจะทำให้อายุสั้น เป็นต้น สาเหตุที่สองเชื่อว่าเกิดจากธรรมชาติและการเสียสมดุลของร่างกาย ได้แก่ การเสื่อมของร่างกายตามอายุ พฤติกรรมก่อโรค ร่างกายกระทบกับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงจนร่างกายปรับตัวไม่ทันจึงทำให้เกิดความเจ็บป่วย รวมถึงการประสบอุบัติเหตุ เช่น แบกหามของหนักเป็นเวลานานจะทำให้กล้ามเนื้ออักเสบ หรืออยู่ในที่อากาศร้อนอากาศหนาวก็จะทำให้เป็น

ใช้หวัดได้ หรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรโดยไม่มีความระมัดระวังก็จะทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ เป็นต้น สำหรับความเชื่อเรื่องขวัญกับสุขภาพและความเจ็บป่วยก็มีสาเหตุจากทั้ง 2 สาเหตุ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ เบญจมาศ แพทอง (2544) กล่าวว่า ทารกมักตื่นตื่นตกใจง่ายทำให้เกิดความไม่สบายขวัญอาจจะถึงเจ้าของขวัญแล้วหลบหนีกระเจิดกระเจิงไป จนกระทั่งหายตกใจแล้วขวัญจึงกลับเข้ามาสู่ร่างเดิมหรือในผู้ใหญ่ขวัญจะมีความหนักแน่นมากขึ้นตามตัวเจ้าของขวัญ นอกจากนั้นยังเชื่อกันอีกว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวของผู้นั้น ก็จะมีความสุขกายสบายใจ ไม่เจ็บไม่ไข้ ถ้าขวัญหนีหายไปอาจเกิดอันตรายขึ้นกับคนผู้นั้นได้ หรือฟอยด์ (อ้างใน สุพล รุจิรพิพัฒน์ และคณะ, 2533) ได้กล่าวถึงการละเมิดขนบธรรมเนียมประเพณี (ชะล่า) ไว้ว่า ข้อห้ามต่างๆ เหล่านี้ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เหตุผลที่คนรุ่นหลังๆ ได้รับการถ่ายทอดจึงดูเหมือนเป็นเรื่องไร้สาระเป็นลึกลับ มหัศจรรย์ เช่น ถ้าไม่เชื่อหรือไม่ทำตามจะต้องไม่สบาย การถ่ายทอดลักษณะนี้ถือว่าเป็นสภาพจิตที่เป็นมรดกทางพันธุกรรม (Inherited Psychical Endowment) และสอดคล้องกับงานของ บำเพ็ญจิต แสงชาติ (2537) กล่าวว่าสาเหตุของการเจ็บป่วย ซึ่งอาจเกิดจากผีประเภทต่างๆ หรือการละเมิดกฎเกณฑ์จารีต (ชะล่า) ของชุมชน แล้วให้การรักษาตามสาเหตุที่พบ เช่น หากเป็นผีปอบจะใช้ไม้อันเล็กๆ หรือก้านกล้วยตีที่ตัวผู้ป่วยเพื่อไล่ผีให้ออกไป ถ้าเป็นผีป่า ผีเข็ญ อาจใช้การสวดขับไล่ให้ผีออก และมักจบลงด้วยการทำพิธีสู่ขวัญ (เรียกขวัญ) และเพื่ณภา ทรรศัยเจริญ (2537) ได้กล่าวถึง สาเหตุของการเกิดโรคว่ามีสาเหตุจากพฤติกรรมก่อโรค ได้แก่ การกินอาหารไม่ถูกต้องกับธาตุ ไม่สะอาด บุคเน่า การกินอัมเกินไป น้อยเกินไป อิริยาบถที่ผิดปกติฝืนธรรมชาติ กระทบร้อนจัดเย็นจัดเกินไป อดนอน อดข้าว อดน้ำ กลั่นอุจจาระ กลั่นปัสสาวะ ทำงานเกินกำลัง หมกมุ่นในกามารมณ์มากเกินไป ขาดอุเบกขา มีโทสะมากและมีความโกรธเป็นนิจ

ส่วนแนวคิดของหมอสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชนนั้นมีแนวคิดที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก คือ การได้มีส่วนช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุขเกิดความสุขสบายใจ แก้อาการทุกข์และความเจ็บป่วย เนื่องจากพิธีกรรมการสู่ขวัญมีทั้งการสู่ขวัญเนื่องมาจากการเกิด เหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิต ซึ่งหมอสู่ขวัญจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสู่ขวัญเพื่อดูแลสุขภาพทางจิตประชาชน เช่น การสู่ขวัญแต่งงาน การสู่ขวัญบวชพระ การสู่ขวัญฉลองยศ การสู่ขวัญคนไปทำงานเมืองนอก การสู่ขวัญคนติดทหาร การสู่ขวัญคนป่วย เป็นต้น

ประการที่สอง คือ เป็นการสืบสานวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชน ที่เกิดจากภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพของคนในชุมชนที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีต หมอสู่ขวัญจึงทำหน้าที่ในการสืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้าน

ใหม่ งานบวชพระ เป็นต้น งานสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีพิธีกรรมการสู่ขวัญร่วมด้วยและผู้ที่ทำหน้าที่นี้คือหมอสู่ขวัญเท่านั้น งานสำคัญเหล่านี้จะขาดหมอสู่ขวัญไม่ได้หากหมอสู่ขวัญในหมู่บ้านตนเองไม่มี ก็ต้องไปเชิญหมอสู่ขวัญจากหมู่บ้านอื่นมาทำการสู่ขวัญให้ หมอสู่ขวัญจึงมีความจำเป็นต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งหมายถึงไม่มีไม่ได้ ดังนั้นบางครั้งจึงมีบางหมู่บ้านได้เชิญบุคคลในหมู่บ้านที่มีความเหมาะสม ประพฤติปฏิบัติดีให้มาเป็นหมอสู่ขวัญประจำหมู่บ้าน

จากแนวคิดของหมอสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชนทั้ง 2 ประการ คือ การมีส่วนช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุขเกิดความสุขสบายใจ แก้ไขความทุกข์ ความเจ็บป่วย และการได้มีส่วนช่วยในการสืบสานวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชนที่เกิดจากภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพของคนในชุมชนที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพงษ์ จิตอริย์ (2545) ซึ่งได้วิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญว่าเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจสร้างความเชื่อมั่นและช่วยรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ ทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรมทางด้านการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านและสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตินันท์ พันทวี (2544) ที่กล่าวว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณค่าในตัวพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ คุณค่าที่เกิดขึ้นต่อบุคคลและคุณค่าที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดจากภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพ ทำให้เกิดความสุขกายสบายใจ เป็นสัญลักษณ์หรือความหมายแห่งความดีงาม และการสู่ขวัญยังเป็นวัฒนธรรมที่สามารถควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของคนในชุมชนด้วย

1.2 ประเภทของการสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิต

การสู่ขวัญของชาวอีสานเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ เป็นการสร้างพลังทางจิตช่วยให้มีพลังใจที่เข้มแข็ง สามารถฟันฝ่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ การสู่ขวัญจะช่วยให้เกิดมงคลทำให้ชีวิตมีความสุขมีโชคลาภยิ่งขึ้นและคลบคลานให้ผู้ใดที่เคราะห์ร้ายหายจากสรรพเคราะห์ทั้งปวง ด้วยวิธีการสู่ขวัญและมูลเหตุของการสู่ขวัญสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การสู่ขวัญเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีในชีวิต คือ การสู่ขวัญในวาระที่สำคัญของชีวิตที่กำลังจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การสู่ขวัญจึงเป็นการอวยพรเพื่อให้เกิดมงคลในชีวิต เช่น “นอนหลับให้ได้เงินหมื่น นอนตื่นขอให้ได้เงินแสน” หรือ “ขอให้ได้เมียคนสู้ ขอให้ได้คู่คนงาม” (ขอให้มีการหย่าที่เป็นคนสวย คนดีและเป็นคนฉลาด) หรือ “ขอให้มีความสุข วรรณะ สุขะ พละ อโรคยา ปฏิภาณะ อธิปติ” (ขอให้มีความสุขยืนยาว ผิวพรรณผ่องใส สุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัย มีสติปัญญาดีและมีศถาบรรดาศักดิ์) เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า

คำสวดเหล่านี้ล้วนมีแต่คำที่ดีที่เป็นการให้สติให้พร เป็นต้น การสวดวิญเหล่านี้ ได้แก่ การสวดวิญงาน แต่งงาน การสวดวิญงานบวช การสวดวิญขึ้นบ้านใหม่ การสวดวิญฉลองตำแหน่ง เป็นต้น

2. การสวดวิญเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีในชีวิต คือ การสวดวิญเพื่อแก้ไขความเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่สบายใจหรือกำลังมีเคราะห์ ให้ได้รับการแก้ไขหรือดูแลรักษา เสริมสร้างกำลังใจให้หายจากการเจ็บป่วย ให้หายจากเคราะห์ร้ายและเกิดความสบายใจ เช่น “ให้เจ้ายืนยั่งมั่นพันปีเท่าเทียมมหาพรหม” (ขอให้มีความยืนยาวดังพระพรหม) หรือ “จิตเจ้าอย่าได้คลาดคล้อยจรธรรแห่งอวิชชา” (ขอให้มีความตั้งใจที่เข้มแข็งไม่หวั่นไหว) เป็นต้น ซึ่งการสวดวิญเหล่านี้ ได้แก่ การสวดวิญคนป่วย การสวดวิญผู้ที่กำลังมีเคราะห์ การสวดวิญเกิดจากการพลัดพราก หรือการสวดวิญเนื่องในเหตุที่ทำให้เกิดความไม่สบายใจ เป็นต้น

จากประเภทของการสวดวิญที่ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 2 ประเภท ตามมูลเหตุของการสวดวิญ คือ การสวดวิญเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิต สอดคล้องกับงานของ มนัส สุขสาข (2526) ที่กล่าวถึงการสวดวิญเนื่องในเหตุที่ดี ได้แก่ เด็กเกิด บวชพระ แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ฉลองตำแหน่ง ผูกเสี้ยว การกลับมาบ้าน การสวดวิญเหล่านี้จะสวดวิญเพื่อเป็นสิริมงคลยิ่ง ๆ ขึ้น และการสวดวิญเนื่องในเหตุที่ไม่ดี ได้แก่ การเจ็บป่วย เกิดอุบัติเหตุ หรือเหตุร้ายต่าง ๆ ที่ทำให้เสียขวัญ การสวดวิญทำเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้หายจากเสนียดจัญไรต่าง ๆ ให้มีพลังใจที่ดีขึ้น

1.3 การถ่ายทอดองค์ความรู้ของการสวดวิญในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิต

จากการศึกษาในองค์ความรู้ของการสวดวิญทำให้ทราบว่า การเกิดองค์ความรู้ของการสวดวิญมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

1. องค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดของอาจารย์ผู้ศิษย์ เป็นความสนใจของหมอสวดวิญจึงได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อรับการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการสวดวิญจากอาจารย์

2. องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาด้วยตนเอง เป็นองค์ความรู้ที่หมอสวดวิญได้จากการศึกษาจากตำราและหนังสือที่เกี่ยวกับการสวดวิญ บทสวดมนต์ มนต์พิธีต่าง ๆ รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งตำราและหนังสือเหล่านั้นได้แก่ ตำราพรหมชาติ หนังสือมรดกอีสาน หนังสือภูมิปัญญาอีสาน หนังสือสวดมนต์ เป็นต้น

3. องค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากความเอาใจใส่ของหมอสวดวิญที่รู้จักฝึกฝนและหาประสบการณ์จากงานสวดวิญประเภทต่าง ๆ จนเกิดความรู้ความชำนาญมากขึ้น

จากแหล่งที่มาขององค์ความรู้ของการสวดวิญ ทำให้ทราบถึงที่มาขององค์ความรู้ว่ามีอยู่ 3 ประการ คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดของอาจารย์ผู้ศิษย์ การศึกษาด้วยตนเอง

และเกิดจากประสบการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ และเป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ทำให้เกิดแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชน เช่น หมอสู่วัฒนบางรายต้องมีการฝากตัวเป็นศิษย์กับอาจารย์เพื่อเรียนวิชาการสู่วัฒน หรือ ผู้ที่เป็นหมอสู่วัฒนนั้นจะต้องเป็นชายและมีอายุ 50 ปีขึ้นไป หรือ หมอสู่วัฒนเป็นผู้อาวุโสที่ประพฤติดีอยู่ในศีลธรรมมีผู้คนให้ความเคารพ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในหมู่บ้านได้ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ บุญทวี อุปละกุล (2536) ได้กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้จะเริ่มเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ส่วนมากจะเข้าไปเป็นเด็กวัดผ่านการบวชเรียนได้รับการเรียนรู้และการบอกเล่าจากอาจารย์ในขณะที่บวช ผู้ที่เป็นหมอชาวบ้านได้ต้องมีความอดทน ขยัน มีคุณธรรมและมีความสามารถเฉพาะตัว กระบวนการถ่ายทอดความรู้การเป็นหมอชาวบ้านแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเป็นผู้ติดตาม ขั้นเป็นผู้ปฏิบัติและขั้นเป็นผู้ชำนาญ วิธีการเรียนต้องอาศัยความสามารถ การสังเกต การซักถาม การจดบันทึก การเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อศึกษาไปแล้วต้องหาความรู้เพิ่มเติมจากประสบการณ์ในการรักษา ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ (2538) ที่กล่าวว่า การอบรมขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองด้วย ทั้งนี้การเรียนรู้มีทั้งทางตรงจากการสอนหรือบอก และการเรียนรู้ทางอ้อมจากการเลียนแบบบุคคลอื่นๆ ในสังคม และยังสอดคล้องกับ จำนงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2533) ที่ได้ให้ความหมายของการอบรมขัดเกลาทางสังคมไว้ 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษา การอ่านเขียนหนังสือ มารยาททางสังคม หรือระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งการที่มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดังกล่าวจะสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้อง ประการที่สอง คือ การพัฒนาบุคลิกภาพ เพื่อให้เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งลักษณะของบุคลิกภาพดังกล่าวสามารถขึ้นบอกถึงความเป็นคนไทยได้

2. วิธีการของการสู่วัฒนในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประชาชน

การดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประชาชนโดยหมอสู่วัฒน ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ

2.1 รูปแบบของการสู่วัฒนในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิต

จากการศึกษาถึงรูปแบบวิธีการของการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนของหมอพื้นบ้านภาคอีสาน และได้จัดประเภทของหมอพื้นบ้านภาคอีสานตามวิธีการดูแลรักษาสุขภาพ สรุปได้ว่า การดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่วัฒน มีรูปแบบที่ใช้พิธีกรรมในการดูแลรักษาสุขภาพ

ประชาชน ซึ่งมีพื้นฐานที่มาจากความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น การแต่งงาน การบวชพระ การการขึ้นบ้านใหม่ เด็กน้อยเกิดใหม่ เป็นต้น และความเชื่อในเรื่องของการเจ็บป่วย เช่น ผีที่ทำให้เจ็บป่วย การลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประพฤติผิดข้อห้าม (ชะล่า) หรือทำงานหนักเกินไป พักผ่อนไม่เพียงพอ อยู่ในที่อากาศถ่ายเทไม่สะดวกก็ทำให้เจ็บป่วยได้ ซึ่งพิธีกรรมการสู่ขวัญจะมีหมอสู่ขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงมารับฟังคำปรารณาของผู้รับการสู่ขวัญ เพื่อลดบันดาลให้เกิดมงคลในชีวิต หายจากอาการเจ็บป่วย เกิดความสบายใจ คลายความวิตกกังวล หรือสมความปรารถนาตามที่คาดหวังไว้ ดังที่ นางกิมรัง สุทธิศักดิ์ อายุ 73 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 7 กล่าวว่า “ในทุก ๆ ปีตนเองได้ไปเชิญหมอสู่ขวัญมาทำพิธีสู่ขวัญประเภทแต่งแก้ บูชาโชค เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลดบันดาลให้สิ่งเลวร้ายจางหายไป ขอให้มิได้โชคร้ายและสิ่งที่ดีในชีวิตตลอด ไป” (จากการสัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ 2549) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพล รุจิรพัฒน์ และคณะ (2533) ที่กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งไปแล้ว ผู้ทำพิธีย่อมมีความสบายใจและมีความหวังในชีวิตเพราะเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ดังที่ นิธินันท์ พันทวี (2544) กล่าวว่า การบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง คุณค่าในองค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ ผู้ทำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม บทสู่ขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย เวลาและสถานที่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์หรือความหมายแห่งความดีงาม คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมบัติ ความสบายใจ ความกตัญญูต่เวทีย ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะและความมีน้ำใจงาม คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ประกอบด้วย คุณค่าในฐานะเป็นกระเจกเงาสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาเป็นความบันเทิงแก่ชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

2.2 หน้าที่ของการสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพสภาพทางจิต

สำหรับหน้าที่ของการสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพสภาพทางจิตของประชาชน ผู้วิจัยมุ่งอธิบายถึงหน้าที่ของพิธีกรรมการสู่ขวัญและหน้าที่ของหมอสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพสภาพทางจิตของประชาชน ดังนี้

1. หน้าที่ของพิธีกรรมการสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพจิตประชาชน

การสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ที่เป็นวัฒนธรรมอันเกิดจากภูมิปัญญาของชาวอีสานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่ใช้ในการดูแลจิตใจ เมื่อประกอบพิธีสู่ขวัญไปแล้ว ผู้รับการสู่ขวัญจะมีความสบายใจ มีความหวังมีพลังในชีวิต ดังที่ นายเกียรติคุณ ไชยสง อายุ 69 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 19 กล่าวว่า “เมื่อตนเองเจ็บป่วย กินไม่ได้นอนไม่หลับ

หรือไม่สบายเนื้อสบายตัว ก็จะไปเชิญพ่อใหญ่จารย์พรมมา นานูญ มาทำพิธีสู่ขวัญเพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วย จากนั้นก็ให้สู่ขวัญประเภทแต่งแก้ และบูชาโชค เพื่อให้พบเจอแต่สิ่งที่ดีตลอดไป” (จากการสัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ 2549) การสู่ขวัญเป็นพิธีกรรม ที่มีจุดประสงค์ในการเพิ่มความเป็นสิริมงคลให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในการดำเนินชีวิตและแก้ไข เยียวยา อาการเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งทางกายและทางใจ พิธีกรรม การสู่ขวัญนอกจากเน้นในเรื่องของจิตใจแล้ว ยังเน้นเรื่องของสัญลักษณ์หรือสิ่งที่ใช้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ จะมีความหมายที่บอกผ่านให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ เป็นการให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องใช้ไม่ว่าสิ่งใดมีความหมายไปในทางที่ทำให้เกิดสิริมงคล และคำสู่ขวัญก็เป็นคำกล่าวที่มีความหมายที่เป็นสิริมงคล เช่น บายศรีสู่ขวัญ ชันน้ำมันต์ ฝ่ายผูกแขน(สายสิญจน์) และเครื่องคายต่าง ๆ เป็นต้น มีคำกล่าวที่เสริมสร้างกำลังใจ ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ใช้ถ้อยคำที่สละสลวยคล้องจองฟังแล้วเกิดความไพเราะ เช่น “ขอให้พวกเจ้าได้นั่งกินนอนทาน ผูกศัตรูหม่อมมรอย่าได้มาบังเบียด ขอให้เป็นคนงามคนดีมีศรีสง่า” (ขอให้ร่ำรวย ไม่มีศัตรูคิดร้าย และเป็นคนดีมีสง่าราศรี) หรือ “ฝ่ายแก้วนี้เกิดเมืองสวรรค์ อินทร์ปุนป็นตกแต่ง อ้าวักดแกว่งเป็นเส้น แลเส้นละเสนคำ แล้วจงนำมาเปียเป็นปอยเส้นเลิง เลิงงามล้ำเลิศฝ่ายแก้วเกิดมุงคุณ” (ฝ่ายผูกแขนหรือสายสิญจน์ที่พระอินทร์ทรงบรรจงประดิษฐ์สร้างให้เป็นของวิเศษมงคล) เป็นต้น

2. หน้าที่ของหมอสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชน

หมอสู่ขวัญเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญงานสำคัญต่างๆ ได้แก่ สู่ขวัญงานแต่ง สู่ขวัญงานบวช สู่ขวัญฉลองตำแหน่ง การสู่ขวัญคนป่วย งานสู่ขวัญประเภทเสียเคราะห์ แต่งแก้ บูชาโชค เป็นต้น ซึ่งงานสำคัญต่างๆ เหล่านี้จะขาดหมอสู่ขวัญซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมไม่ได้เลย เพราะหมอสู่ขวัญเป็นผู้สืบสานวัฒนธรรมทางด้านสุขภาพในการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน นอกจากนั้นหมอสู่ขวัญในฐานะผู้อาวุโสของหมู่บ้านยังมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาประจำหมู่บ้านในงานสำคัญต่างๆ ของหมู่บ้าน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้คนในชุมชนได้เอาเป็นแบบอย่าง เช่น ประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม มีความขยันหมั่นเพียร หมั่นศึกษาหาความรู้ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เป็นต้น

จากหน้าที่ของการสู่ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิต ที่กล่าวถึงหน้าที่ของพิธีกรรมการสู่ขวัญและหน้าที่ของหมอสู่ขวัญ แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมการสู่ขวัญมีหน้าที่ในการเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เป็นการสืบสานวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดการจัดเถลาทางสังคมเป็นการสร้างแบบแผนควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน โดยมีหมอสู่ขวัญเป็นผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจาก

ความทุกข์เกิดความสุขกายสบายใจ เช่น การสู่ขวัญคนป่วย การสู่ขวัญคนติดทหาร การสู่ขวัญ คนไปทำงานเมืองนอก การสู่ขวัญประเภทเสียเคราะห์ เป็นต้น และเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการสู่ขวัญจากบรรพบุรุษช่วยให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมการแพทย์พื้นบ้านของชาวอีสาน เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้การสู่ขวัญจากอาจารย์สู่ศิษย์เพื่อเป็นการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน และการทำพิธีสู่ขวัญอันเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิตที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวตำบลท่าลาด เป็นต้น นอกจากนั้นหมอสู่ขวัญยังเป็นที่ปรึกษาประจำหมู่บ้าน และเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน เช่น หมอสู่ขวัญเป็นผู้ประพฤติตนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เมื่อทำพิธีสู่ขวัญให้กับผู้ใดแล้วจะรู้สึกถึงความเป็นผู้ทรงศีลมีความสะอาดบริสุทธิ์ ทำให้ผู้รับการสู่ขวัญมีความเลื่อมใสศรัทธาในตัวของหมอสู่ขวัญ และมีความเชื่อมั่นว่า หมอสู่ขวัญจะเป็นผู้ที่ดูแลรักษาสุขภาพทางจิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้ และเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพงษ์ จิตอารีย์ (2544) ที่ได้อธิบายหน้าที่ของพิธีกรรมการสู่ขวัญไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สร้างกำลังใจและความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม และยังสอดคล้องกับงานของ เพ็ญจันทร์ ประดับมุข (2534) ที่ได้ อธิบายถึงหน้าที่ของหมอสู่ขวัญไว้ว่า หมอสู่ขวัญเป็นผู้ทำพิธี “เรียกขวัญ” (สู่ขวัญ) ในกรณีที่ร่างกายของคนเกิดภาวะ “ขวัญหาย” ซึ่งจะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย และเมื่อทำพิธีเรียกขวัญแล้ว ขวัญก็จะกลับมาสู่ร่างกายของผู้เป็นเจ้าของขวัญทำให้เจ้าของขวัญ “อยู่ดีมีสุข” (สุขภาพสบายใจ)

2.3 กระบวนการของการสู่ขวัญในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิต

การสู่ขวัญจะมีกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ขึ้นอยู่กับว่าเป็น การสู่ขวัญที่มีมูลเหตุเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิต โดยทั่วไปอาจทำได้ 2 วิธี ได้แก่ความเชื่อ ความศรัทธา หรือความประสงค์ของผู้จัด โดยวิธีแรก เป็นวิธีที่เคยปฏิบัติมาคือ เมื่อจัดพาขวัญหรือเครื่องขวัญเสร็จก็ทำพิธีสู่ขวัญในคราวเดียว วิธีที่สอง จะจัดให้มีพิธีทางศาสนา ก่อน คือการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย 5 รูป อาจเป็น 7 รูป หรือ 9 รูป มาทำพิธีทางศาสนาให้แล้วเสร็จจึงต่อด้วยพิธีสู่ขวัญ ซึ่งได้จัดแบ่งไว้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนพิธีสู่ขวัญ เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนการจัดงานสู่ขวัญโดยเริ่มจากการหาฤกษ์ยาม การเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตามประเภทของการสู่ขวัญ การจัดเตรียมสถานที่ การเชิญหมอสู่ขวัญมาทำพิธีสู่ขวัญ การเชิญแขกผู้ร่วมงานและการนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีทางศาสนา (แล้วแต่กรณี) เป็นต้น

2. ขั้นตอนพิธีสู่ขวัญ ซึ่งเริ่มด้วยพระสงฆ์ประกอบพิธีทางศาสนา (แล้วแต่กรณี) หลังจากนั้นหมอสู่ขวัญสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย เมื่อสวดจบจึงเริ่มด้วยการกล่าวคำเชิญขวัญของ

ผู้รับการสู่ขวัญก่อนเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้รับการสู่ขวัญ จากนั้นหมอสู่ขวัญก็จะกล่าวคำสู่ขวัญตามความต้องการและเหมาะสมเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการสู่ขวัญอันเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิตแล้วแต่กรณี เมื่อกล่าวคำสู่ขวัญเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องมีพิธี “มิดฟาย” ซึ่งมีลักษณะคล้ายการรดน้ำมนต์ของพระสงฆ์ และเมื่อทำพิธีมิดฟายแล้วขั้นตอนสุดท้ายคือพิธีผูกแขน เพื่อเป็นการให้ศีลให้พรก่อนไปดำเนินกิจการงานต่อไปโดยมีฝ่ายผูกแขน (สายสิญจน์) เป็นสัญลักษณ์แทนคุณค่าทางจิตใจ

3. ขั้นตอนหลังพิธีสู่ขวัญ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญได้ร่วมอวยพรให้กับผู้รับการสู่ขวัญ และเป็นการสังสรรค์ในหมู่ญาติมิตรที่สนิทและเป็นการเลี้ยงอาหารเพื่อขอบคุณแขกผู้มาร่วมงาน

จากการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีสู่ขวัญอันเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิต ทำให้ทราบถึงวิธีการดูแลสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบที่ใช้พิธีกรรมในการดูแลสุขภาพทางจิต ซึ่งจะเห็นได้จากขั้นตอนของพิธีสู่ขวัญ ทั้ง 3 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนก่อนพิธีสู่ขวัญ เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนขั้นตอนพิธีสู่ขวัญ ซึ่งขั้นตอนพิธีสู่ขวัญเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่สุด หมอสู่ขวัญผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีสู่ขวัญอยู่ในท่ามกลางที่สง่างาม มีความสงบเยือกเย็น มีแววตาของความเมตตา ทำให้รู้สึกถึงพลังของความดีงาม น่าเลื่อมใส ศรัทธาในตัวของหมอสู่ขวัญเป็นอย่างยิ่ง ส่วนผู้รับการสู่ขวัญจะอยู่ในท่ามกลางที่สงบประนมมือด้วยอาการสำรวมมีสมาธิตั้งมั่นเอาใจจดจ่ออยู่ที่คำสวดของหมอสู่ขวัญ ผู้ร่วมในพิธีสู่ขวัญก็อยู่ในท่ามกลางที่สงบประนมมือด้วยความสำรวมอย่างพร้อมเพียงและมีแววตาที่แสดงถึงการส่งกำลังใจความเอื้ออาทรให้กับผู้รับการสู่ขวัญ ให้สมดังความปรารถนาให้ประสบพบเจอแต่สิ่งดีงามหรือหายจากอาการเจ็บป่วยในเร็ววัน และขั้นตอนหลังพิธีสู่ขวัญ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญได้ร่วมอวยพรให้กับผู้รับการสู่ขวัญโดยตรง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างขวัญและการสร้างกำลังใจให้กับผู้รับการสู่ขวัญอีกทางหนึ่ง จากบรรยากาศในพิธีสู่ขวัญอันเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าหมอสู่ขวัญจะเป็นผู้ที่ดูแลสุขภาพทางจิตของผู้รับการสู่ขวัญให้ได้ผลตามความประสงค์ที่ได้ตั้งใจไว้

จากกระบวนการของการสู่ขวัญในวิธีการดูแลสุขภาพทางจิตได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีสู่ขวัญ โดยทั่วไปมีลักษณะคล้าย ๆ กัน ขึ้นกับว่าเป็นงานสู่ขวัญประเภทใดหรือผู้จัดมีความต้องการและจุดประสงค์อย่างไร มีพิธีทางศาสนาร่วมด้วยหรือไม่ โดยได้แบ่งขั้นตอนไว้ 3 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นตอนก่อนพิธีสู่ขวัญ เป็นการหาฤกษ์ยามวันเวลาที่เหมาะสม การเตรียมสถานที่ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ การนิมนต์พระสงฆ์และเชิญหมอสู่ขวัญไว้ล่วงหน้า 2. ขั้นตอนงาน

พิธีสู่ขวัญเป็นขั้นตอนของการจัดพิธีกรรม เป็นเรื่องของการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของพิธีสู่ขวัญ 3. ขั้นตอนหลังงานพิธีสู่ขวัญ เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญได้ร่วมอวยพรให้กับผู้รับการสู่ขวัญโดยตรง ซึ่งถือว่าเป็นการเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้รับการสู่ขวัญอีกทางหนึ่ง และเป็นเรื่องของการสังสรรค์ในหมู่ญาติมิตรหรือการเลี้ยงอาหารกับแขกผู้มาร่วมงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร สุวรรณศิริ (2536) ที่ได้มีการแบ่งพิธีสู่ขวัญเป็น 4 ขั้นตอน คือ การหาฤกษ์ยาม ขึ้นเตรียมการ ซึ่งผู้วิจัยจัดเป็นขั้นตอนเดียวกัน (ขั้นตอนก่อนพิธีสู่ขวัญ) ขั้นตอนจัดพิธี และขึ้นสังสรรค์

3. ความพึงพอใจของผู้รับบริการในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ

จากกลุ่มผู้รับการสู่ขวัญหรือกลุ่มผู้รับบริการจากหมอสู่ขวัญจะเห็นได้ว่ามีทุกเพศทุกวัย เนื่องจากการสู่ขวัญเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของชาวตำบลท่าลาด ไม่ว่าจะเป็นการสู่ขวัญเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีในชีวิตก็ตาม ต่างก็มีความพึงพอใจในวิธีการดูแลรักษาสุขภาพทางจิต (รูปแบบ หน้าที่ กระบวนการ) ของพิธีกรรมการสู่ขวัญ เนื่องจากสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านจิตใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการสู่ขวัญทำให้ผู้รับการสู่ขวัญมีความรู้สึกสบายใจ เกิดมงคลในชีวิตคลายความวิตกกังวล หายจากการเจ็บป่วย มีความหวังและมีกำลังใจมากขึ้น เช่น การสู่ขวัญคนป่วย การสู่ขวัญประเภทเสียเคราะห์ แดงแก่ บูชาโชค เป็นต้น ส่วนความพึงพอใจในตัวหมอสู่ขวัญขึ้นอยู่กับว่าผู้รับการสู่ขวัญหรือผู้รับบริการมีวัตถุประสงค์หรือความต้องการอย่างไรมีความนิยมหมอสู่ขวัญคนใดเป็นพิเศษ จะเห็นได้จากการเชิญหมอสู่ขวัญจากหมู่บ้านอื่นมาทำพิธีสู่ขวัญในหมู่บ้านของตนเอง ดังเช่น นาง กิมรัง สุทธิศักดิ์ อายุ 73 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 7 กล่าวว่า “ตนเองได้ไปเชิญพ่อใหญ่จารย์พรมมา นา บุญ ซึ่งเป็นหมอสู่ขวัญประจำหมู่ที่ 19 มาทำพิธีสู่ขวัญประเภทแดงแก่ บูชาโชคให้กับตนเองในทุก ๆ ปีโดยให้เหตุผลว่าหมอสู่ขวัญคนนี้สู่ขวัญให้แล้วได้ผลดี มีเสียงไพเราะ ว่าคำสู่ขวัญได้ครบถ้วนทุกกรณี” ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่ดีของหมอสู่ขวัญ หรืออาจเพราะว่าเป็นญาติพี่น้องกันจึงเชิญมาทำพิธีสู่ขวัญ แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเชิญหมอสู่ขวัญในหมู่บ้านของตนเองก่อน หากหมอสู่ขวัญในหมู่บ้านไม่ว่างจึงไปเชิญหมอสู่ขวัญจากหมู่บ้านอื่นมาทำการสู่ขวัญแทน นอกจากนั้นความพึงพอใจยังเกิดจากระยะเวลาในการเดินทางที่น้อยกว่าและค่าใช้จ่ายในการใช้บริการที่ประหยัดกว่า เนื่องจากเป็นวิธีการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน

จะเห็นได้ว่าความพึงพอใจที่มีต่อพิธีกรรมการสู่ขวัญและความพึงพอใจที่มีต่อหมอสู่ขวัญจากผู้รับการสู่ขวัญหรือผู้รับบริการทุกเพศทุกวัย สามารถทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ ดังนี้

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม

การสู่ขวัญเป็นวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวดำบลท่าลาด มาตั้งแต่ครั้งโบราณ เป็นการสืบสานวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพทางจิต มีหมอสู่ขวัญทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการบอกผ่านความต้องการให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับทราบถึงสิ่งที่ต้องการ เพื่อคลี่คลายให้ได้รับแต่สิ่งเป็นสิริมงคล มีความหวังปลั่งใจในการดำเนินชีวิต เกิดความสุขกาย สบายใจ คลายความวิตกกังวล หรือหายจากการเจ็บป่วย เป็นต้น

ปัจจัยทางด้านสังคม

ชาวดำบลท่าลาดมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเป็นสังคมที่ให้ความเคารพผู้อาวุโสเป็นสังคมแบบเครือญาติ ดังเช่น เมื่อถึงประเพณีสงกรานต์ของทุกปีชาวบ้านตำบลท่าลาดจะเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในหมู่บ้านมารดน้ำคำหัว และขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยการแสดงถึงความเคารพผู้อาวุโสและความสามัคคีของคนในชุมชน หมอสู่ขวัญเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือในฐานะผู้อาวุโส เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดี เป็นปราชญ์ของชุมชนและเป็นที่ปรึกษาประจำหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดความยอมรับนับถือและเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน ดังเช่น หมอสู่ขวัญที่ประพฤติตนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม ผู้รับการสู่ขวัญจะรู้ได้ถึงความสะดวกบริสุทธิ์ในตัวหมอสู่ขวัญ ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและมีความเชื่อมั่นในวิธีการดูแลสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ

ปัจจัยทางด้านผลของการดูแลสุขภาพทางจิต

การสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมในการดูแลสุขภาพทางจิต เป็นการพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพของคนในชุมชน เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้รับการสู่ขวัญมีความหวัง มีพลังใจ เกิดมงคลในชีวิต เกิดความสบายใจ คลายความวิตกกังวล เช่น การสู่ขวัญเพื่อสร้างกำลังใจให้กับผู้ที่ไปทำงานเมืองนอก หรือ สู่ขวัญคนป่วย เป็นต้น ส่วนตัวของหมอสู่ขวัญก็มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการเช่นกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถและคุณสมบัติของตัวหมอสู่ขวัญเองว่าจะทำให้ผู้รับการสู่ขวัญมีความเชื่อมั่น ศรัทธา ได้มากน้อยเพียงใด เช่น การเชิญ

หมอสู้ขวัญจากหมู่บ้านอื่นมาทำพิธีสู้ขวัญ โดยให้เหตุผลว่า “หมอสู้ขวัญคนนี้ทำพิธีสู้ขวัญให้แล้ว ได้ผลดี มีเสียงดึกกล่าวคำสู้ขวัญได้ไพเราะและครอบคลุมไม่ตกหล่น”

จากความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับบริการจากหมอสู้ขวัญในการดูแลสุขภาพทางจิตโดย พิธีกรรมการสู้ขวัญ จะเห็นได้ว่ามีผู้รับการสู้ขวัญหรือผู้รับบริการจากหมอสู้ขวัญมีอยู่ทุกเพศทุกวัย เนื่องจากการสู้ขวัญเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตเป็นวัฒนธรรมในการพึ่งพาตนเองทางด้าน สุขภาพ ซึ่งความพึงพอใจเกิดเนื่องจากการสู้ขวัญเป็นวิธีการดูแลสุขภาพที่ตอบสนอง ความต้องการทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจคลายความวิตกกังวล หายจากอาการเจ็บป่วย ต่าง ๆ ดังเช่น นางกิมรัมย์ สุทธิศักดิ์ อายุ 73 ปี หมู่ที่ 7 ที่ได้เชิญหมอสู้ขวัญมาทำพิธีสู้ขวัญ ประเภทแต่งแก้ บูลาโชค ในทุก ๆ ปี หรือ นางสาวชญา ดอพล อายุ 38 ปี หมู่ที่ 3 ได้เชิญหมอสู้ขวัญมาทำพิธีสู้ขวัญแต่งงานให้กับตนเอง หรือ นายเกียรติ ลุนไธสง อายุ 69 ปี หมู่ที่ 19 ได้เชิญหมอสู้ขวัญมาทำพิธีสู้ขวัญเมื่อยามที่ตนเองมีอาการเจ็บป่วย เป็นต้น สอดคล้องกับงานของ นฤมล สีนสุพรรณ (2539) ที่ได้ศึกษาถึง การทดลองใช้สมาธิบำบัดอาการเจ็บป่วย โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าอาการเจ็บป่วยประเภทใดที่สามารถใช้สมาธิบำบัดได้โดยเป็นการฝึกวิธีในมนั นำให้ผู้ป่วยเกิดความสงบอย่างรวดเร็ว การทดลองใช้สมาธิบำบัดอาการเจ็บป่วย ทำการศึกษาโดยการทดลองใช้ผู้ป่วยที่กำลังมีอาการเจ็บป่วย ทำสมาธิโดยวิธีการรับรู้ลมหายใจเข้าออกและการ กำหนดจิตตั้งมั่นในสิ่งที่ได้เห็น ได้ยินหรือได้ฟัง ซึ่งการสู้ขวัญเป็นพิธีกรรมที่ผู้รับการบำบัดต้อง กำหนดจิตให้ตั้งมั่น (การที่จิตของเราจดจ่ออยู่กับสิ่งที่เราต้องการ) กับบทสู้ขวัญที่หมอสู้ขวัญเป็นผู้ กล่าว จนเกิดเป็นสมาธิและส่งผลให้อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้แก่อาการหอบหืด เหนื่อยง่าย หายใจ ไม่อึด หนาว หนาว หนาว ปวดศีรษะ ปวดศีรษะข้างเดียว ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดท้อง อาการเจ็บปวด อาการไข้ไม่ทราบสาเหตุ และอาการวิตกกังวล ซึ่งพิธีกรรมการสู้ขวัญทำให้อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ เหล่านั้นบรรเทาลงมาก จิตใจคลายความวิตกกังวลมีความสงบสุขมากหายไปได้ในที่สุด ซึ่ง สอดคล้องกับงานของ สมพงษ์ จิตอารีย์ (2545) ที่กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพิธีสู้ขวัญว่า เป็น สิ่งที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี การรวมพลังในชุมชนเป็นปึกแผ่น เป็นกระบวนการขัดเกลาทาง สังคม ปลุกฝังค่านิยมและพฤติกรรมทางจริยธรรมที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้น พิธีสู้ขวัญทำให้เกิดความ สืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานของ นิติพันธ์ พันทิว(2544)ได้อธิบายว่า ความพึงพอใจเกิดจากคุณค่าในตัวของผู้รับพิธีกรรมสู้ขวัญ ซึ่งกล่าวถึง คุณค่าในองค์ประกอบของ พิธีกรรมซึ่ง ได้แก่ ผู้ทำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม บทสู้ขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย เวลา และสถานที่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์หรือความหมายแห่งความดีงาม คุณค่าที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมาธิ ความสบายใจ ความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และความมี

น้ำใจงาม คุณค่าที่เกิดขึ้นต่อชุมชนเป็นการควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน ซึ่งเป็นคุณค่าที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในพิธีกรรมการสู่ขวัญ ส่วนความ พึงพอใจต่อตัวเองของหมอสู่ขวัญเป็นความพึงพอใจหรือความนิยมในตัวของหมอสู่ขวัญคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษโดยมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น มีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีเสียงไพเราะ กล่าวบทสู่ขวัญได้ครบถ้วนทุกประเภท มีความจำดี เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานเพ็ญจันทร์ ประดับมุข (2534) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหมอสู่ขวัญที่ทำให้เกิดความพึงพอใจว่า หมอสู่ขวัญเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านเคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว เป็นคนดีอยู่ในศีลในธรรมและถ้าเสียงดีสามารถท่องบทเรียกขวัญได้ไพเราะก็จะได้รับความนิยมยิ่งขึ้น นอกจากนั้นความพึงพอใจยังเกิดจากค่าใช้จ่ายที่ประหยัดและใช้ระยะเวลาในการเดินทางที่น้อยกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมาศ บุญใจเพชร (2526) ซึ่งได้ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยสังคมจิตวิทยาของผู้ป่วยที่ไปใช้บริการรักษาแผนโบราณและแผนปัจจุบัน โดยผลการศึกษาพบว่าผู้ป่วยที่ใช้บริการการแพทย์แผนโบราณตาม ความเชื่อแบบดั้งเดิม มีความพึงพอใจในระบบบริการในระดับสูง มีความกังวลในเรื่องค่าใช้จ่ายน้อยเนื่องจากเคยผ่านประสบการณ์ความล้มเหลวจากการแพทย์แผนปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุดม อุดมวรรณกุล (2545) ที่ได้ศึกษาถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจว่าเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวถึงการสืบสานวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพด้วยการนวดแผนไทย ปัจจัยด้านสังคม ซึ่งกล่าวถึง ความใกล้ชิดแบบเครือญาติทำให้เกิดความไว้วางใจในการดูแลสุขภาพและปัจจัยด้านผลการรักษา ซึ่งกล่าวถึงประสิทธิผลของการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ ที่การแพทย์แผนปัจจุบันรักษาไม่ได้

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การดูแลสุขภาพทางจิต โดยหมอสู่ขวัญในจังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับบริบทของชุมชนตำบลท่าลาด อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ข้อมูลเกี่ยวกับหมอสู่ขวัญและหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น องค์ความรู้ของการสู่ขวัญ รูปแบบ หน้าที่ กระบวนการ และความพึงพอใจของผู้รับบริการในการดูแลสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ ทำให้ทราบถึงระบบคิด ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการดำเนินการศึกษาวิจัย จึงนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ต่อไป

1. ควรให้เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ศึกษาทำความเข้าใจในระบบคิด ของการดูแลสุขภาพทางจิตของประชาชนจากหมอสู่ขวัญและหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น โดยไม่ไปคุกคามแนวคิด

ความเชื่อในวิธีการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนของหมอพื้นบ้านภาคอีสาน และไม่ใช่แนวคิดทางด้านการแพทย์แผนปัจจุบันมาหักล้างเพื่อหาความถูกต้องเพราะต่างก็มีแนวคิดความเชื่อเฉพาะของตน รวมถึงรู้จักพูดจาภาษาเดียวกันเพื่อให้การดำเนินการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนไม่เกิดความขัดแย้งและเพื่อเป็นการประสานวัฒนธรรมในการดูแลรักษาสุขภาพให้เกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย

2. ควรมีการส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐได้นำเอากิจกรรมของพิธีสู่ขวัญมาใช้ให้มากขึ้น โดยการจัดพิธีสู่ขวัญให้กับเจ้าหน้าที่เมื่อมีการย้ายเข้าหรือย้ายออก หรือการสู่ขวัญลงตำแหน่งใหม่เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับเจ้าหน้าที่ และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสานอีกทางหนึ่งด้วย

3. ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ และการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนจากหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสานให้ดำรงอยู่ และเพื่อใช้เป็นทางเลือกหนึ่งในการพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพของคนในชุมชน

4. ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ และการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนจากหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น เนื่องจากองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านภาคอีสานมีความหลากหลายจึงควรมีการรวบรวมไว้ให้อยู่ในแหล่งเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบคิดและองค์ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระบบคิดและองค์ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น

3. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบและการดำรงอยู่ของหมอสู่ขวัญและหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่นภายใต้บริบทของชุมชนนั้น ๆ

4. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพประชาชนโดยหมอสู่ขวัญและหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทอื่น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved